

Yaşlanan Dünya Nüfusu ve Artan Bakım Hizmetleri İhtiyacı Bakım Hizmetlerini Kim Sunacak? İnsanların Yerini Robotlar mı Alıyor?

Gülay TOKSÖZ¹

ORCID: 0000-0003-3461-4193

DOI: 10.54752/ct.1704193

Öz: Dünyanın birçok bölge ve ülkesinde nüfus hızla yaşlanmakta ve uzun dönemli bakım hizmetlerine olan ihtiyaç artmaktadır. Bakım hizmetleri tüm dünyada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak esas itibarıyla kadınlar tarafından aile bireylerine sunulan, karşılığı olmayan ve görmezden gelinen bir emek türüdür. Bakım hizmetleri piyasada para karşılığı sunulduğu zaman da esas olarak kadınlar ve göçmen işçiler tarafından üstlenilmekte ve düşük değerli emek olarak görülmektedir. Çalışma koşullarının zorluğu ve ücretlerin düşüklüğü nedeniyle bu alandaki işgücü arzı azalmakta, bakım işlerinde çalışacak sağlık ve sosyal bakım işçilerini bulmak giderek zorlaşmaktadır. Her ne kadar devletlerin bakımı bir insan hakkı olarak kabul edip bu alana yönelik sosyal harcamaları artırması BM ve AB gibi uluslararası örgütler tarafından tavsiye edilse de eğilim, hizmetlerin piyasa üzerinden teminini desteklemek yönündedir. Yaşanan işgücü açığını

¹ Prof.Dr. gulay.toksoz@gmail.com

TOKSÖZ, G., (2025) “Yaşlanan Dünya Nüfusu ve Artan Bakım Hizmetleri İhtiyacı/Bakım Hizmetlerini Kim Sunacak? İnsanların Yerini Robotlar mı Alıyor?”, Çalışma ve Toplum, Sayı: 87, C.4, s.1509-1536

Bu makale, Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY 4.0) şartları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. Bu lisans, orijinal yazar ve kaynak belirtildiği sürece, herhangi bir ortamda sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin vermektedir. Bkz. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Makale Geliş Tarihi: 22.05.2025- Makale Kabul Tarihi: 23.09.2025

kapatmak için tartışılan çözüm yollarından biri, düzenli göç kanallarının açılarak nüfusu yaşlanan ülkelere daha fazla göçmen işçi getirtilmesidir. Buna alternatif olarak yaşlı bakımında robotların kullanımı giderek daha çok tartışılmaktadır. Bakım etiğine ilişkin kaygılar ve henüz maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle robotlar çok yaygın kullanılsa da bu alandaki şirketlere yapılan devlet destekli yatırımlarla üretimin hızla artması ve yapay zekâ destekli insansı robotların kullanımının orta vadede yaygınlaşması beklenebilir. Bu çalışma alana ilişkin literatür değerlendirmesine dayanmaktadır.

Anahtar kelimeler: bakım emeği, uzun dönemli bakım, göçmen bakım işçisi, insansı robotlar

An Aging Global Population and the Increasing Need for Care Services

Who Will Provide Care? Are Robots Replacing Humans?

Abstract: In many regions and countries around the world, the population is rapidly aging and the need for long-term care services is increasing. Care services are a type of labour that is primarily provided by women to family members, is unpaid, and is often overlooked, due to gender inequalities around the world. When care services are provided commercially in the market, they are primarily undertaken by women and migrant workers and are undervalued. Due to the harsh working conditions and low wages, the labour supply in this sector is decreasing, and it is becoming increasingly difficult to find health and social care workers to work in care jobs. Although international organizations such as the UN and the EU recommend that states recognize care as a human right and increase social spending in this area, the trend is toward supporting the provision of services through the market. One of the solutions discussed to address the labour shortage is to open regular migration channels to bring more migrant workers to countries with aging populations. As an alternative, the use of robots in elderly care is increasingly being discussed. Although robots are not yet widely used due to concerns about care ethics and their high costs, state-supported investments in companies in this field are expected to accelerate production and the use of AI-supported humanoid robots is likely to become widespread in the medium term. This study is based on relevant literature evaluation.

Keywords: care labour, long term care, migrant care workers, humanoid robots

Giriş

Dünyanın birçok bölge ve ülkesinde nüfus hızla yaşlanmaktadır. “Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Beklentileri 2024” raporuna göre 2070’li yıllarda 65 yaş ve üstü nüfusun küresel olarak 2,2 milyara ulaşması ve 18 yaş altı çocukların sayısını geçmesi beklenmektedir. Halen nüfusu zirveye ulaşmış ve azalma eğilimine girmiş ülkelerdeki 65 yaş ve üstü nüfusun 2024’te %17 olan oranının 2054’te %33’e, 2100’de %40’a çıkması beklenmektedir (UN 2024a:3). Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte yaşlı nüfusta görülen demans ve çoklu hastalıklara bağlı olarak sağlık hizmetlerine ve uzun dönemli bakım hizmetlerine olan ihtiyacın artacağı kesindir.

Bakım hizmetlerinin toplumlar ve ekonomiler açısından taşıdığı önem özellikle Covid-19 salgınından sonra daha çok kavranmıştır. Salgın öncesinde, 2000’li yıllardan başlayarak bakım emeği ve bakım hizmetine yönelik araştırma ve raporlar özellikle yaşlanmanın küresel bir olgu olarak gözlenmesiyle birlikte son yıllarda artmıştır. Bakım hizmetleri tüm dünyada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak esas itibarıyla kadınlar tarafından aile bireylerine sunulan, karşılığı olmayan ve görmezden gelinerek değersizleştirilen bir emek türü olarak uzun zamandır feminist sosyal bilimcilerin üzerinde çalıştığı bir alandır.² Bakım emeğini kavramsal olarak ele alan Badgett ve Folbre’ye göre bakım yüz yüze yapılan, kişisel dikkat gerektiren ve çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını dile getiremeyen veya gideremeyen küçük çocuklar, hastalar, engelliler veya yaşlılar gibi kişilere yönelik çalışmayı tanımlamaktadır. Aynı zamanda bir işi tanımlamaya ek olarak, bu emek biçiminde içerilen, bakılan kişilere yönelik duygusal bağlanmaya ve böylece bu işi yapmanın içsel motiflerine de atıfta bulunmaktadır (1999:312). 2000’de feminist sosyal bilimcilerin katkılarıyla BM Kadınlar için Kalkınma Fonu (UNIFEM) için hazırlanan “Dünya Kadınlarının İlerlemesi” raporunda ekonomilerin işleyişini anlamak üzere kadınların ödenmeyen emeğinin hayati rolü açıklanmış ve terim olarak “bakım”ın her zaman istekle ve sevgiyle yapılması anlamına gelmediği söylenmiştir. Kimi durumlarda kadınlar psikolojik, sosyal ve hatta fiziki baskı altında bakım işini yapmak zorunda kalabilmekte ve bunun olumsuz sonuçları bakım alanlara yansıyabilmektedir (2000: 24). Ardından gelen Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Raporu (2002) bakımı bir insan hakkı olarak tanımlamış, insana yakışan iş, kamusal bakım politikaları ve temsil konularına vurgu yapmıştır (aktaran UN 2024b:29).

² Bu konuda bilgi için “Kalkınmada Görünmeyen: Kadınların Bakım Emeği”, başlıklı makaleme bakılabilir.

A.F. Aysan, D. Dumludağ (der.) Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar, İmge Yayınları, Ankara, 2014.
https://www.researchgate.net/publication/391645704_KALKINMADA_GORUNMEYEN_KADINLARIN_BAKIM_EMEGI

BM ve ILO yayınlarında feminist perspektifin güç kazanması sonucu bakımın bir hak olarak tanınması ve kabul görmesiyle birlikte devletin bakım hizmetlerinin sunumunda merkezi bir role sahip olması vurgusu izleyen raporlarda artmıştır; devlet sadece kamusal bakım hizmetlerinin sunucusu değildir, aynı zamanda diğer kurumların hak ve sorumluluklarının belirlenmesinde karar vericidir. BM Sosyal Kalkınma İçin Araştırma Enstitüsü (UNRISD) 2010 yılı raporuna göre devletin kararları, bakımın kalitesi ve bakım sunmanın maliyetini kimlerin üstleneceği noktasında belirleyicidir. Bakım hizmetlerinin etkili tasarımı, düzenlenmesi ve fonlanması, hizmete erişilebilirliği, ödenebilirliği ve kaliteyi artırır ve ödenmeyen bakım hizmeti sunanların üzerindeki yükü azaltabilir. Devlet bu konuda sorumluluk almadığında gelir düzeyi yüksek aileler özel bakım kurumları veya ev işçilerinden destek alırken, yoksul aile ve hanelerde kadınların üzerindeki sorumluluk artar.

Covid-19 salgınıyla birlikte bakımın esas olarak kadınların karşılığı ödenen ve ödenmeyen emeğine dayanmasının sürdürülemezliği ve bakım sistemlerinin kırılganlığı açığa çıkmış ve BM bünyesindeki kuruluşlar bakıma odaklanan çalışmalarını çoğaltmıştır. 2021’de BM Kadın Biriminin “Sürdürülebilirlik ve Sosyal Adalet için Feminist Plan” başlıklı raporu yayınlanmış ve Covid-19 krizinden çıkmada bakımın hayati önemi vurgulanarak bakımın kamusal mal olma özelliğinin, nitelikli bakım hizmetinin sunumu için buna ayrılan kaynakların maliyetinin tüm toplum tarafından üstlenilmesi gereğinin altı çizilmiştir. Ardından 2024’te BM kuruluşlarının ortak yayını olarak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında “Bakım Sistemlerini Dönüştürmek” başlıklı rapor çıkmıştır. Rapora göre insan refahının merkezinde yer alan bakım, hayatın sürdürülmesi için kişinin kendine ve başkalarına yönelik yaptığı her türlü aktiviteyi ifade etmekte olup, aynı zamanda geniş anlamıyla içinde yaşadığımız gezegene gösterilen ihtimamı da kapsamaktadır. Herkes yaşamının bir döneminde toplumsal hayata katılmak ve onurlu bir yaşam sürmek için bakıma ihtiyaç duymaktadır. Bakım işi ödenen ve ödenmeyen biçimleriyle doğrudan bakımı (fiziki, duygusal, psikolojik ve gelişimsel) ve dolaylı bakımı (ev işleri ve bağlantılı işleri) kapsamına almaktadır. BM bakım işinin a) vasıflı bir iş olduğunu, b) toplumsal cinsiyet, gelir, yaş, ırk, göçmenlik statüsü, engellilik ve coğrafi konum gibi eşitsizlerden etkilendiğini, c) aynı nedenlerle değersizleştirildiğini kabul etmektedir. Bakımın ödenen ve ödenmeyen biçimleri birbirlerini tam olarak ikame etmez, ör. ödenen bakım hizmetleri (gündüzlü bakım evleri, uzun dönemli bakım hizmetleri ve kişisel bakım yardımı) karşılıksız bakım sunan aile üyesinin yükünü hafifleterek onların bakım alanının ihtiyaçlarına daha çok uyum sağlayabildiği sürdürülebilir bakım vermesini sağlar. Dolayısıyla ödenen ve ödenmeyen bakımın kaliteyi herkes için yükseltecek biçimde birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerekir. Bakımın örgütlenmesinde hane içinde cinsiyetler arasında,

devlet, piyasa, aileler ve topluluk arasında ortak sorumluluk temelinde yeniden paylaşılması ve yükün azaltılması esastır (UN 2024b:25).

Nitelikli ve herkes için erişilebilir bakım hizmetleri için yeterli ve kalifiye işgücüne ihtiyaç vardır ancak bu alanda çeşitli nedenlere bağlı olarak bir işgücü açığı yaşanmaktadır. Uzun zamandan bu yana göçmen emeği, kadın emeği ve ikisinin kesişiminde bakım emeği üzerine kafa yoran bir akademisyen olarak bu makaleyi kaleme almama yol açan ilk soru, bu işgücü açığının karşılanmasında düzenli göç kanalları üzerinden temin edilecek göçmen işçilerin nasıl bir potansiyele sahip olduğudur. Bu nedenle literatür incelemesi yaparak önce küresel düzeyde nüfusun değişen yapısına ve yaşlanma olgusuna ışık tutmaya, sonra gelişmiş ülkelerde yaşlı bakım hizmetlerinin mevcut durumuna odaklanmaya çalıştım. Bu ülkelerde yaşlanmaya bağlı olarak uzun dönemli bakım (UDB) işleri için artan işgücü talebine, UDB sektöründe çalışan işgücünün özelliklerine ve çalışma koşullarına, işgücü içinde göçmenlerin yerine değiştim. İkinci soru, işgücü açığının kapatılmasındaki çeşitli zorluklar nedeniyle giderek daha çok tartışılan ve uygulamaya konan yeni teknolojilerin özellikle robotların bu alandaki potansiyellerinin ne olduğudur. Robotlar ödenen ve ödenmeyen bakım hizmetinin sunumunda insanları ve çalışanları kısa ve orta vadede ne ölçüde ikame edebilecekler?

Bakım emeği ve hizmetleri konusunda geniş bir literatür mevcuttur, özellikle feminist perspektiften tartışmalar bu alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin aşılması ve kadınların omuzlarındaki ağır yükün azaltılması için politikalar geliştirilmesinin önemine işaret etmektedir. Makalede başta BM kurumları olmak üzere çeşitli uluslararası örgütlerin raporlarına ayrıntılı yer verilmesi, feminist perspektiften etkilenen bu raporlarda geliştirilen politika önerilerinin devletler nezdinde daha fazla dikkate alınması olasılığından ötürüdür. Aynı şekilde özellikle bakım alanında çalışan göçmen işçilerin durumuna ilişkin feminist literatürden esinlenen raporlar sorun alanlarını ortaya koymak ve çözüm önerileri geliştirmek bakımından yararlıdır. Robotların bakım işlerinde kullanılması ise üzerinde araştırma ve tartışmaların sürdüğü çok güncel bir konudur. Göreli daha az sayıda araştırma ve yayın mevcuttur. Bu makalede esas olarak konuyla ilgili 2000’li yıllarda çıkan raporlar ve makalelerden yararlanılmış bulunuyorum.

Nüfusun Değişen Yapısı ve Uzun Dönemli Bakım Hizmetlerine Artan İhtiyaç

BM 2024 Nüfus Raporunda ülkeler nüfus yapılarına göre üç gruba ayrılmıştır: i) nüfusun zirveye ulaştığı ve azalmaya başladığı ülkeler, ii) nüfusun 2024-2054 arasında zirveye ulaşması beklenen ülkeler, iii) 2054 sonrasında nüfusu artmaya devam edecek ülkeler. Ulusal nüfusların artması doğurganlık, ölümlülük ve

uluslararası göç şeklinde üç bileşene bağlı olup nüfusları zirveye ulaşmış ülkelerde doğurganlık hızı çok düşüktür. Önümüzdeki on yıllarda (aralarında Türkiye'nin de bulunduğu) nüfusları zirveye ulaşacak ülkelerde de doğurganlık hızları yenilenme oranının³ altındadır. Nüfusu artan ülkelerde ise doğurganlık hızları farklılıklar göstermekle birlikte yenilenme oranının üstündedir. Uluslararası göçün 2054'te 52 ülkede ve 2100'de 62 ülkede nüfus artışının başlıca belirleyeni olacağı tahmin edilmektedir. Bu ülkeler arasında Avustralya, Kanada, Katar, Suudi Arabistan ve ABD de vardır (UN 2024a:11). Aşırı düşük doğurganlık hızlarının olduğu ülkelerde (ağırlıklı doğu ve Güneydoğu Asya) hane içindeki işbölümünün toplumsal cinsiyet temelinde eşitsiz dağılımı, aile ve iş yaşamını dengeleme zorlukları, yaşlanan ebeveynlerin bakım sorumlulukları, yetersiz aile ve çocuk destek mekanizmaları kadınları ve çiftleri isteseler bile daha fazla çocuk sahibi olmaktan alıkoymaktadır. Bu tür ülkelerde yeni doğanların sayısı azaldığı gibi doğurganlık çağındaki kadınların sayısının azalması ve kadınların yaşlanmasının süreci daha da hızlandıracağı öngörülmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerde doğumda beklenen yaşam süresi artmaktadır. 2024'te Çin, Japonya ve Güney Kore'de doğumda beklenen yaşam süresi 84 yaş ile tüm dünyanın en yüksek seviyesine ulaşmıştır (UN 2024a:20).

Hanedeki kadınların daha yaşlı yakınlarına bakmasını zorlaştıran demografik dönüşüm dünyanın birçok bölgesinde yaşanmaktadır; dünya çapında kadınların düşen doğurganlık hızları, işgücüne artan katılımları ve ortalama yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak bir bakım emeği açığı ortaya çıkmıştır. Bu açığa uzun zamandır dikkat çeken feminist çalışmalar bir ülkede mevcut refah devletinin türüne ve işgücü piyasasının özelliklerine bağlı olarak açığın kapatılma biçimleri arasındaki farklar olduğunu belirtmektedir. AB ülkelerine odaklanan çalışmalara göre İskandinav ülkelerinde daha çok kamusal ve kurumsal hizmetler sunulurken, İngiltere ve Akdeniz ülkelerinde piyasadan hizmet alımı öne çıkmaktadır. Refah devletinin tipi aynı zamanda işgücü piyasasının özelliklerini belirlemektedir. Kamusal kurumsal hizmetlerin sunulduğu ülkelerde çalışanlar güvenceli istihdam ilişkileri içindeyken, piyasanın öne çıktığı ülkelerde çalışanlar daha korumasızdır. Ancak neoliberal politikalar çerçevesinde birçok ülkede refah sistemleri giderek benzeşmekte, devletlerin kamusal hizmet sunumu yerine ailelere nakdi ödeme yapmayı tercih etmesi nedeniyle aileler piyasaya yönelmekte, ya ucuz işgücü çalıştıran özel şirketlerden hizmet temin etmekte veya evlerde enformel göçmen işçi istihdam etmektedir (Pfau-Effinger 2005:331-334, Simonazzi 2008:7-8, Bouget 2008, Hussein 2022).

³ Doğurganlık hızı, 15-49 yaşları arasındaki kadınların doğurabileceği ortalama çocuk sayısını gösterir ve kadın başına 2,1 çocuk nüfusun yenilenme düzeyidir.

AB ülkelerinde evde bakım ve topluluk temelli bakımı, kurumsal bakıma öncelemek yönündeki eğilim güçlenmektedir. Nitekim Avrupa Sosyal Haklar Sütunu⁴ (2017) 18. İlkesi herkesin özellikle evde ve topluluk temelli hizmetlerde ödenebilir ve kaliteli UDB hizmetlerine erişim hakkına atıfta bulunmaktadır. Ancak sosyal koruma kapsamında daha çok yerel yönetimler üzerinden sunulan evde bakım hizmeti, nakdi ödemeler veya zorunlu durumlarda devreye giren kurumsal bakım hizmetleri de ihtiyaçları tam olarak karşılamaktan uzaktır. Ülkeler arasında büyük farklar bulunmakla birlikte genel olarak UDB hizmetlerine ihtiyaç duyan 65 yaş üzeri nüfusun sadece üçte biri evde profesyonel bakım hizmetlerinden yararlanabilmiştir. Sosyal koruma kapsamında olmayan hizmetlerin temini yaşlı bireylerin cepten ödeme kapasitesini aştığı ve onları yoksulluk sınırının altına ittiği için aile ve arkadaş çevresinden temin edilen enformel bakım hizmetlerine bağımlı hale getirmektedir (EU 2021:33-34). Aynı zamanda yaşlanan nüfusun içinde kadınların artan payı, buna karşılık yaşlı kadınların emeklilik ödenekleri dahil daha düşük gelirleri, bakım maliyetlerini karşılama imkanlarının kısıtlılığına ve daha yüksek yoksulluk riskine yol açmaktadır (EU 2021:19).

BM raporu var olan sorunların ışığında ülkelerin bakıma ilişkin olarak beş temel ilkeyi göz önünde tutmaları gerektiğini vurgulamaktadır: 1) Bakım insan hakları temelli olmalı, bakım sistemleri bakım verenler, bakım işçileri ve bakım alanların insan haklarına saygı duymalı ve desteklemelidir. 2) Devlet insan haklarına saygı ve kaliteli hizmetlerin sunumunda esas sorumluluk taşıyan aktördür. Devlet bakım piyasasını kurallara bağlar, bakım işçilerinin çalışma koşullarının düzenler, bakım hizmetlerine finansman sağlar veya doğrudan kurumlar aracılığıyla hizmet sunar. 3) Evrensellik ilkesi temelinde bakım hizmetleri tüm toplum için erişilebilir olmalıdır. 4) Bakım sistemleri dönüştürücü olmalı, kadınların omuzlarındaki yükü azaltarak toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmalıdır. 5) Kimse geride bırakılmamalı, kadınlar, engelliler, çocuklar, yaşlılar, etnik azınlıklar, göçmenler, LGBTİ+ gruplar ayrımcılığa maruz kalmamalıdır (UN 2024b:8-9).

Uzun Dönemli Bakım Hizmetlerinde İşgücünün Özellikleri ve Çalışma Koşulları

Evlerde ya da kurumlarda sunulan formel UDB hizmetleri bir dizi tıbbi, kişisel

⁴ European Commission, *The European Pillar of Social Rights in 20 principles*, https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/european-pillar-social-rights-20-principles_en

bakım ve yardım hizmeti olarak tanımlanmaktadır ve amacı ağrıyı hafifletmek; uzun süreli bağımlılık derecesi olan kişilerin sağlık durumundaki kötüleşmeyi azaltmak veya yönetmek; kişisel bakımlarına yardımcı olmak (yemek yeme, yıkanma ve giyinme gibi günlük yaşam aktiviteleri için yardım etmek) ve bağımsız yaşamalarını desteklemektir (yemek pişirme, alışveriş yapma ve mali durumu yönetme gibi günlük yaşamın araçsal aktivitelerine yardım etmek) (OECD 2023:14). Formel UDB hizmetlerinde üç mesleki kategori vardır: sağlık profesyonelleri olarak hemşireler, yardımcı sağlık elemanları olarak hastabakıcılar ve düşük vasıflı işgücü olarak kişisel bakım işçileri. Üçüncü kategoriye kayıt dışı çalışma olasılığı yüksek olan yerli veya göçmen yatılı bakım işçileri de dahildir (OECD 2023: 135). Bu sınıflandırma kimi durumda sağlık ve sosyal bakım işçileri olarak iki kategoride yapılmakta, hemşireler sağlık bakım işçileri, formel eğitimi olsun veya olmasın kişisel bakım işçileri sosyal bakım işçileri olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada üçüncü kategori enformel bakıcılar olup, bunlar bakım alanının ailesinden ve sosyal çevresinden kişilerdir (EU 2021:64).

Hane içinde esas olarak kadınlar tarafından karşılıksız sunulan bakım emeği, işgücü piyasasında ücret karşılığı sunulduğunda düşük değerli emek olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çalışma koşullarını belirlemekte, bakım sektörü çoğu zaman yasal düzenlemelerin dışında kalmakta, bakım işçilerinin sendikalarda örgütlenmelerinin önündeki güçlükler de onların toplu pazarlık yoluyla çalışma koşullarını iyileştirmelerini engellemektedir (OECD 2023:4, 10). OECD ülkelerinde uzun dönemli bakım çalışanları arasında kadınlar %85 ile ezici çoğunluğu oluşturmaktadır; kişisel bakım işçilerinin %88'i, yardımcı sağlık profesyonellerinin %75'i ve sağlık profesyonellerinin %70'i kadındır. Kadınların yüksek oranlarının gerisindeki ilk faktör, toplumsal cinsiyet rolleri sonucu erkeklere kıyasla kadınların bakım işine daha uygun görülmesidir. İkinci faktör yine toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak UDB hizmetlerinin kısmi zamanlı veya esnek çalışmaya imkân vermesi ve kadınlar için ev ve aile sorumluluklarını bağdaştırmak açısından daha elverişli görülmesidir (OECD 2023:125).

UDB hizmetlerinde çalışan hemşireler de sağlık sektörünün diğer alanlarında olduğu gibi sektörde uzun süre kalmamaktadır. Çok sayıda ülkede hemşirelerin işten ayrılma eğilimleri üzerine yapılan araştırmaları derleyen bir çalışmaya göre hemşirelerin işten ayrılma eğilimleri yüksektir. Bulgulara göre hemşirelerin iş tatmini, ücretlerin düşüklüğü, personel azlığı, özerklikten yoksunluk ve işte ilerleme fırsatlarının yokluğu gibi nedenlerle düşüktür ve bunlar işten ayrılma niyetini belirlemektedir. Personel azlığına bağlı olarak sıklıkla fazla mesai yapmalarının beklenmesi, hastalardan gelen olumsuz davranışlar ve doktorlardan destek görememek duygusal tükenmeyi, iş tatminsizliğini ve ayrılma niyetini artırmaktadır (Chan vd. 2013). Sosyal bakım işçileri açısından sorunlar daha da ağırlaşmaktadır.

Standart dışı istihdam biçimleri bakım işinin temel özelliğidir, bakımevlerinde ve hastanelerde vardiyalı çalışma, hafta sonu çalışma mevcuttur. Evlerde çalışan bakım işçileri de çok uzun saatler çalışmaktadır. Buna karşılık kurumda ya da kurum dışında bakım hizmeti sunan kişisel bakım işçileri ekonomi genelinde geçerli olan saatlik ücretin %70'i kadar kazanmaktadır (EU 2021:14, OECD 2023:16-17).

Araştırmalara göre UDB çalışanlarının dörtte üçü fiziki ve ruhsal hastalık riskleriyle karşı karşıyadır. Özellikle yaşlı kişilerin kaldırılması gereken durumlarda kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarına uğramaktadırlar. Bakım alanlardan gelebilecek istismar durumları (sözel istismar, istenmeyen cinsel davranış, tehdit, fiziki şiddet, aşağılayıcı davranış) ve Covid-19 hastalığında görüldüğü üzere enfeksiyon hastalıkları ek riskler oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde UDB çalışanlarının üçte ikisi ağır iş yükü ve zaman baskısına ve bakım alanların durumundaki güçlüklerle bağlı olarak ruhsal sağlık açısından risklerle karşılaşmaktadır (OECD 2023:21, EU 2021:71).

Aileden, arkadaşlardan, komşulardan biri olan enformel bakıcılar da çoğunlukla kadın olup burada bir istihdam ilişkisi söz konusu olmasa da, benzer zorluklar yaşanmaktadır. Enformel bakıcılar genelde düşük gelir düzeyine sahip ailelerde daha yaygındır, bunun bir nedeni bu aileler için formel bakımın çok pahalı olmasıdır. Enformel bakım sunanlar genelde yarı zamanlı çalışmakta, bakım süreleri arttıkça istihdam oranları azalmaktadır. Aynı şekilde 45-64 yaş arasındaki enformel bakıcıların istihdam oranları da aynı yaş grubundaki kadınlardan oldukça düşüktür. Bakım sorumlulukları açısından kadınlar ve erkekler arasındaki yaşam boyu farklılıklar kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasına, katıldıklarında daha çok kısmi zamanlı çalışmalarına, elde ettikleri gelirin azalmasına yol açmaktadır. Bu durum kadınlar ve erkekler arasında ücret açığına ve emeklilik ödeneği açığına yol açarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmektedir (EU 2021:83-84).

Bakım Hizmetlerinde İşgücü Açığı

UDB hizmetlerinde çalışacak işçilere talep artmakla birlikte düşük ücretli, zor koşullara sahip ve toplum nezdinde hak ettiği değeri görmeyen bu işler için yeterli işçi bulunması zor görünmektedir. Çalışma çağındaki nüfus diğer sektörlerde çalışmayı tercih etmektedir. AB ülkelerinde kaliteli UDB hizmetleri için işgücü talebinin artacağı ve üye ülkelerin bakım işçilerini çekmek için rekabet edeceği kesin görünmektedir. Bu nedenle bakım sektörünün daha cazip hale getirilmesi ve daha fazla personel girişi sağlanması önerilmektedir. Çeşitlilik içeren işgücü (daha fazla sayıda erkeğin dahil olması, böylece cinsiyet ayrımcılığının üstesinden gelinmesi), uzun süreli bakım sektörünü ve bakımı tanıtan bilgilendirme kampanyaları bunlar

arasında sayılabilir. Mevcut bakım işçilerinin profesyonelleşmesinin teşvik edilmesi için mesleğe erişimin önündeki yasal ve dil engellerini azaltmaya yönelik girişimler, profesyonel olmayan bakım işçilerinin veya enformel bakıcıların becerilerinin onaylanması, yüksek işsizlik yaşayan sektörlerden işe alımlar yapılması düşünülebilir. Bakıcıların çalışma koşullarının ve iş sağlığı ve güvenliğinin iyileştirilmesinin yanı sıra sektörde sosyal diyalogun teşvik edilmesi de yardımcı olacaktır. Gece vardiyaları işin temel bir özelliği olmakla birlikte çalışan sayılarının artırılması, daha iyi zaman ayarlaması ve teknolojinin daha fazla kullanımıyla iyileştirilebilir. Kayıtdışı çalışmayı azaltmak için işin kayda geçmesini teşvik edecek önlemler (makhuz şemaları, bürokratik olmayan kayıt işlemleri ve dijital platformların düzenlenmesi vb.) alınabilir. İş tatminini artırmak için hemşirelere daha fazla özerklik ve bazı işleri bakım işçilerine delege etme yetkisi verilebilir. ILO 189 sayılı Sözleşmenin imzalanması ve uygulanması çalışanlara koruma sağlayacaktır (EU 2021:75).

Bu saptamalar temelinde hazırlanan 8 Aralık 2022 tarihli AB yüksek kaliteli ödenebilir uzun dönem bakım hizmetlerine erişim için Konsey Tavsiye belgesinde⁵ UDB hizmetlerine erişimde ciddi sıkıntılar olduğu, yaşlı nüfusun önemli bir kısmının maddi imkansızlıklar nedeniyle bu hizmetlere erişemediği belirtilmekte ve şunlar önerilmektedir:

- Ülkelerin herkesin yüksek kaliteli ve ödenebilir bakım hizmetlerine erişimi için ulusal eylem planları hazırlaması,
- Profesyonel UDB sunumunda evde bakım, topluluk temelli bakım ve kurumsal bakım hizmetlerini içeren kapsayıcı modellerin geliştirilmesi,
- Özellikle bakım çalışanları için düzenli eğitim, işçi sağlığı ve güvenliği, toplu pazarlık haklarını içeren adil çalışma koşullarının sunulması,
- UDB sunan ve çoğunlukla aile üyesi kadınlar olan enformel bakıcıların psikolojik ve mali açıdan desteklenmesi.

Formel bakım hizmetlerini ve çalışanlarını desteklemek kadar enformel bakıcıları desteklemenin de gerekli olduğu resmî belgelerde genel kabul görmüştür. Çünkü kısa ve orta vadede formel bakımın kamusal kaynaklarla sunulma derecesine bağlı olarak enformel bakımın önemini korumaya devam edeceği, ortaya çıkacak açığı karşılamak için enformel bakım verenlerin daha çok desteklenmesine gerek duyulacağı açıktır. Özellikle aile içinden bakım desteği sunan kadınlara bakım ödemesi, sağlık sigortası ve emeklilik ödemelerine ek destek, eğitim, becerilerin sertifikalandırılması ve arada soluklanabilmeleri için eleman desteği sunulmalıdır (EU 2021:15, EC ve Zigante 2018:37). Ancak burada yaşlanma olgusuna bağlı

⁵ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2022_476_R_0001

olarak ailelerdeki enformel bakıcıların da giderek yaşlanması sonucu genç yaşlının ileri yaşlıya bakması gibi sürdürülmesi zor bir durumun ortaya çıktığını belirtmek gerekir.

Uzayan yaşam sürelerine ve değişen aile yapılarına bağlı olarak artan yaşlı nüfusa kaliteli bakım hizmetleri için ayrılması gereken kaynağın hızla artması gerekmektedir. OECD ve BM'nin çeşitli yayınlarında da sorunların çözülmesi için üye ülkelere sağlık bakımı ve uzun dönemli bakım sistemlerini güçlendirmek üzere kamusal finansmanın artırılması, kamu ve özel sektördeki bakım kurumlarında ücretlerin yükseltilmesi ve çalışan sayılarının artırılması için düzenlemeler yapılması, toplu pazarlığın desteklenmesi, kayıtdışı bakım işçilerinin formal istihdama geçmelerinin teşvik edilmesi önerilmektedir (OECD 2023:11, UN 2024b:22). Çalışan sayılarının artırılması için önde gelen çözüm yollarından biri, yerli işgücünün bu tür işlerden kaçınması ölçüsünde uluslararası emek göçü olup, hükümetlere bu sektör için düzenli göç kanallarının açılması tavsiye edilmektedir. Emek göçünü yönetmek için işgücü piyasası ve işverenlerin ihtiyaçlarını, aynı zamanda göçmenlerin haklarını gözetken göç rejimlerine ihtiyaç olduğu, düzgün yönetildiğinde emek göçünün kaynak, geçiş ve hedef ülkelerinde sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunacağı ifade edilmektedir (OECD 2023: 4, ILO 2024:6).

Göçmen İşgücü

Bir ülkede göçmen işçilere talep demografik yapıdaki değişikliklere bağlı olarak nüfusun yaşlanma hızı, mevcut refah rejimi ve göç sistemlerinin kesişiminde belirlenmektedir. OECD ülkeleri ve MENA (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) bölgesi için karşılaştırmalı bir çalışma yapan Hussein'e (2022) göre ülkeler arasındaki büyük farklara rağmen hızlı yaşlanma sürecinden ötürü hepsinde göçmen işgücüne talep artmaktadır. Genelde üst ve orta üst gelir düzeyine sahip ülkelerde UDB hizmetlerinde göçmen işçilerin oranı ekonominin diğer sektörlerindeki göçmen işçilerin oranını aşmaktadır. 2021'de OECD ülkelerinde UDB çalışanlarının %26'sı göçmendir, özellikle göçmen kadınlar bakım işgücünün önemli bir bileşenidir. Yabancı bakım işçilerinin sayısının gerçekte olduğundan daha düşük hesaplanması söz konusudur çünkü özellikle evlerde yatılı kalan ve kayıtdışı olan bakım işçileri hesaplamalara katılamamaktadır (OECD 2023:30) Göçmenler bakım işlerinde boşlukları doldurmakta, daha az istenen işleri yapmakta ve profesyonel bakım işçileriyle rekabet etmemektedir. Göçmenlerin ev bakımı içindeki payının giderek arttığı üç Akdeniz ülkesinden İspanya, İtalya ve Yunanistan'da kurumlarda veya hanelerde çalışan bakım işçilerinin yarısından fazlası göçmen kadınlardır. İtalya'da 2018'de yatılı bakım işçilerinin %75'i göçmendir. Bu yüksek oranların gerisinde söz konusu ülkelerde yerel otoritelerin sunduğu kurumsal hizmetlerin taşeronlaşma

yoluyla özel şirketlere kaydırılmasının ve nakdi ödemelerin aileleri daha ucuz işgücü çalıştıran özel şirketlerden hizmet teminine veya evlerde enformel göçmen işçi istihdamına yöneltmesinin rolü vardır. Kimi durumlarda bakım ihtiyacı olan kişi doğrudan işçiye istihdam ederken, kimi durumlarda bakım işçisi aracı şirketin elemanı veya kendi hesabına çalışan konumundadır (Simonazzi 2008:15, EU 2021:74, OECD 2023:142, 144). Hızlı yaşlanmaya bağlı olarak Güneydoğu Asya ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri ve özellikle de Körfez ülkeleri çevrelerindeki ülkelere ve Afrika ülkelerinden bakım işçileri almaktadır. Bazı yasal düzenlemeler olsa bile bunlara uyum çok düşük olduğundan Ortadoğu ve Körfez ülkelerinde bakım işçileri neredeyse tümüyle enformel statüde çalışmaktadır (Hussein 2022:8).

Göçmen işçilerin göç ve istihdam statüleri hem kendi aralarında hem de göçmen ve yerli işçiler arasında haklara ve fırsatlara erişim açısından ciddi farklar doğurmaktadır. Düzenli konumda olan göçmen işçilerin koşulları yerli işçilerinki ile benzerken, düzensiz göçmenler korunmasız durumdadır. Ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir eşitsizlikleri bakım işçilerinin düzenli veya düzensiz göçünde belirleyici faktördür. Göç çoğu kez kendi yaşlı yakınlarının bakımı için işçiler açısından daha iyi ücret düzeyine ulaşmanın bir yolu olarak görülürken, aynı zamanda kimi köken ülkelerin bakım sistemlerinde ciddi işgücü açıklarına yol açabilmekte ve olumsuz etkileri yaşanmaktadır (Hussein 2022:13).

Öte yandan nüfusu artmaya devam eden 126 ülke vardır ve bunlar arasında çok büyük nüfusa sahip Hindistan, Endonezya, Pakistan ve başta Nijerya olmak üzere Sahra altı Afrika'daki ülkeler bulunmaktadır. Sahra altı Afrika'da 2024'te kadın başına gerçekleşen doğum sayısı dört olup yüksek doğurganlık, nüfus artışının itici gücüdür (UN 2024a:9-10). Sahra altı Afrika ülkelerinin nüfusu 2024'te 2,1 milyar iken 2054'te 2,4 milyara ve yüzyılın sonunda 3,3 milyara ulaşması beklenmektedir. Dünya genelinde genç nüfusun giderek artan bir bölümü, esas olarak sürdürülebilir kalkınmanın önünde önemli engeller bulunan ve kişi başına düşen eğitim, istihdam ve sağlık yatırımlarında ciddi ölçüde geride kalan ülkelere olacaktır. Yoksulluk ve açlıkla mücadeleyi, eğitime, sağlığa erişimi, özellikle aile planlama ve doğum kontrol yöntemlerine erişimi kolaylaştıran yatırımlar yapılması aciliyet taşımaktadır (UN 2024:33, 44). Aynı zamanda bu durumun uluslararası emek göçü için itici rol oynayacağı, gençler üzerinde göç etme yönünde baskı oluşturacağı açıktır.

Nüfusu azalan ülkeler açısından düzenli ve güvenli göç yollarının açılması, hem göçmenlerin insan haklarını korumak açısından hem de bu ülkelere yaşlıların insan onuruna yakışan bakım hizmetlerine erişebilmesi açısından gereklidir. Ancak birçok ülkede göçmen karşıtı aşırı sağ hareketlerin yükselmesi, iktidara gelmesi ve artan ırkçılık düzenli göç kanallarının açılmasının ve UDB sunabilecek işgücü temininin önünde engeller olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda yüksek gelirli

ülkelerde sosyal harcamalara ve UDB hizmetlerine aktarılabilecek kamusal kaynakların güncel politik gelişmelere bağlı olarak daha fazla silahlanmaya aktarılması söz konusudur. Ya da özel sektör firmaları açısından karlı bir pazar sunma potansiyeli taşıyan UDB hizmetleriyle bağlantılı yeni teknolojilere: otomasyona ve yapay zeka destekli robotların üretimine kaynak aktarmaya öncelik verilmektedir.

Bu koşullar altında uzun dönemli bakım hizmetlerinde yeni teknolojilerin ve robotların kullanımının insan işgücüne ve dolayısıyla göçmen bakım işçilerine ne ölçüde bir alternatif sunacağı tartışılabilir.

Teknolojik İlerlemeler: Robotlar Çözüm Olabilir Mi?

UDB hizmetlerini konu alan yayınlarda dijital bileşeni bulunan, yazılım ve donanımı bir araya getirerek yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak geliştirilen teknolojiler geronteknoloji olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda evde kullanılan ve telebakım olarak adlandırılan ev içi teknolojiler (ör. alarmlar, sensörler, anımsatıcılar), çeşitli akıllı ev uygulamaları, bazı robotlar ve hareketlilik araçları vardır. Telesahlik olarak adlandırılan uzaktan izlemeye imkan veren elektronik kayıtlar, profesyonel bakıcılar için çevrimiçi programlar vardır. Bu tür teknolojiler yaşlı insanların olabildiğince evlerinde yaşamlarını sürdürmelerini, bir diğer deyişle yerinde yaşlanmalarını destekleyecek mekanizmalar olarak tasarlanmakta, özellikle Covid-19 gibi salgınlarda yüz yüze bakımın mümkün olmadığı durumlarda sanal tıbbi ziyaretler kliniklere ve hastanelere yapılan fiziksel ziyaretlerin yerini alarak sağlık sonuçlarını iyileştirmeye katkıda bulunmaktadır. Genelde bu tür teknolojilerin tamamlayıcı nitelikte olduğu, bunların bakım işçilerinin yerini almasının söz konusu olmadığı, yaşlıların bağımsız yaşamasını kolaylaştırarak, bakım işçilerinin üzerlerindeki yükü hafifleterek yardımcı olabileceklerin altı çizilmektedir (EC ve Zigante 2020:7-11, EU 2021: 59-60, OECD 2023: 16).

Yaşam kalitesini yükseltme potansiyeli olduğu söylenen teknolojiler içinde henüz yaygın kullanılmayan ama ucuzlayarak yaygınlaşabilecek robotlar giderek daha çok dikkat çekmekte ve tartışma konusu olmaktadır. Bakım amaçlı robotlar kendi içinde refakatçi robotlar, sağlık izleme ve hatırlatma robotları, eğlence robotları, düşme algılama/önleme robotları vb. olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlar sosyal izolasyon, fiziki ve bilişsel noksanlık, sağlık izlemedeki yetersizlikler, hareket, hafıza ve düşme sorun alanlarına çözüm getirme amaçlarıyla ilintilidir (Shisheghar vd. 2018, aktaran EC ve Zigante 2020:18-19). Piyasada mevcut olan robotların bazıları 'insansı robotlar' olarak tanımlanmaktadır, bunlar yüz ifadeleri dahil insan davranışlarını taklit eden, şematik görünümlü ve kimi zaman kolları olan, insan bedenine tam olarak benzememekle birlikte onu andıran robotlardır. 'İnsansı

olmayan robotlar' bazı tekli fonksiyonları olan çoğunlukla kompakt makinelerdir. Robotlara örnek olarak Care-O-bot⁶, Robot-Era⁷, Zora⁸, JustoCat⁹ ve PARO¹⁰ verilebilir. Esas olarak bakım evlerinde kullanılan bu robotların henüz deneme aşamasında olduğu söylenebilir.

Bakım Etiği Kaygıları

Yaşlanma sorunu yaşayan Batılı ülkelerde insanların birbirine bakmasını insani varoluşun değerli bir öncülü olarak gören bakım etiği yazınında robotların kullanımına dair çekinceler güçlü biçimde dile getirilmektedir. Gene de robotlardan vazgeçmenin mümkün olmadığı görüşünden hareketle robotların hem bakım çalışanlarına yardımcı olmak hem de robotları bizzat kullanan yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için neler yapılabileceği tartışılmaktadır. İnsan haklarını ve ortak insani değerleri temel alan yaklaşımlar tüm insanlar gibi yaşlıların sağlık ve esenlik açısından yeterli standartlarda yaşamak, özel hayatı olmak, ayrımcılık, işkence ve aşağılayıcı davranışlardan korunmak gibi haklarına dikkat çekmektedir. Robotların bakım için yaygın kullanılması durumunda özellikle insani ilişkilerin azalması, mahremiyetin kaybolması, aldatma ve çocuklaştırma, kontrol kaybı, kişisel özgürlük kaybı ve robotla bir şeyler ters gittiğinde sorumluluğun kimde olacağı gibi risklere dair etik kaygılar vardır. Konuya yardım, izleme ve arkadaşlık başlıkları altında bakan Sharkey (2010) her bir başlık altında var olan etik kaygıları ele alarak genel olarak yaşlılıkta sosyal hayat ve insani temasın gerilediğine ve robotların kullanımının bunu daha da azaltma riskine işaret etmektedir. Genelde robotlar bakım verenlerin yüklerini hafifletmek için tasarlanmaktadır. Ancak yaşlının özerkliğini koruyacak ve diğer insanlara olan bağımlılığını azaltacak biçimde

⁶ AB destekli Accompany projesi kapsamında geliştirilen Care-O-Bot robotu yaşlı insanların evlerinde onları kaldırmak, taşımak, gidip getirmek gibi işlerde yardımcı olmak için tasarlanmıştır (Sorell, Draper 2014).

⁷ Robot-Era alışveriş, anımsatma, çöpi dışarı taşıma, çamaşır yıkama, iletişim gibi hizmetler sunan insansı robotlar olup, kullanımlarını kolaylaştırma için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir (DiNuovo vd.2017)

⁸ Zora yaşlıları eğlendirme ve onların fiziki aktivitelerini desteklemek için geliştirilmiş robottur.

⁹ Justocat demanslı hastalar için geliştirilmiş kedi biçimdeki oyuncak robottur.

¹⁰ Paro demanslı ve Alzheimerli hastalar için geliştirilmiş bebek fok görünümündeki oyuncak robottur. Genel olarak bu robotlar çok pahalıdır. Örneğin daha çok İskandinavya ve Almanya'daki bakım evlerinde kullanılan, 2005'te Japonya'da Alzheimer'li hastaları sakinleştirmek için geliştirilmiş sertifikalı tıbbi araç kategorisindeki PARO'nun fiyatı 5,000 avrodur (Pluyaud, Souici 2024).

tasarlanmalıdır. Evcil hayvan görünümlü robotlar yaşlılara arkadaşlık ederek onları eğlendirebilir. İzleme robotları tıbbi personelin sanal ortamda ziyaretini ve yaşlının sağlık kontrollerini yapmasını sağlayabilir. Aile üyeleri de sanal ortamda yakınlarını arayabilir ama bunların hiçbirinin yüz yüze ziyaretlerin yerini tümenden almaması gerekir. Eğer yaşlıların insan hakları toplumun diğer üyelerinin hakları gibi korunacaksa, bakım robotlarının sadece toplum üzerindeki bakım yükünü azaltmak üzere değil, yaşlıların da yararlanması için tasarlanması gerekir.

İnsani bakımın iki boyutuna dikkat çeken Coghlan'a (2022) göre de ilk boyut işlevsel bakım olup hastanın fiziki sağlığını veya bilişsel işlevlerini destekleyen kaldırılması, yıkanması vb. faaliyetlerdir. İkinci boyut duygusal bakım olup hastanın iyilik halinin olumlu etkilenmesidir. Bakım etiği sadece hastalığın teşhisi ve tedavisi değil aynı zamanda bakılana yönelik empati, sempati, ilgi ve şefkat içeren özenli bir ilişkidir. Kuşkusuz bakıcılar kimi durumlarda işin zorluklarına bağlı olarak insani bakımın duygusal yönlerini yerine getiremeyebilir, bakım alanların bu yöndeki beklentilerini karşılayamayabilirler. İnsanların insanlar tarafından bakılması temel bakım biçimi olmakla birlikte robotların bakım verme olasılığının tümüyle reddedilmemesi gerekir. Bazı bakım robotları insani bakımın kimi özelliklerine sahip olabilir, yapay zekanın ve doğal dil işlemenin getirdiği becerilerle insan duygularını tanıyabilir ve üzüntülü kişilerle sohbet edip, hikayeler anlatabilir. Ancak bu bakım robotlarının çok yönlülüğüne, özerkliğine, yapay zekasına rağmen öngörülebilir gelecekte bilinçlilik ve farkındalık sahibi olması beklenemez.

Bakım işlerinde robotların kullanımına dair 2000-2020 arasında yayınlanmış makalelerin incelendiği bir çalışmaya göre robotların kullanımı bakım verenlerin fiziki ve psikososyal çalışma ortamlarını pozitif ve negatif biçimlerde etkileyebilmektedir. Özellikle hastaların geceleri izlenmesine imkan veren robotlar gece vardiyalarının stresini azaltabilmektedir. Ancak fizyoterapide kullanılan robotların hasta güvenliği açısından getirebileceği riskler karşısında elemanların önceden eğitilmiş olması gereklidir. Öte yandan demanslı ve Alzheimerli hastalardan çalışanlara gelebilecek şiddet davranışları karşısında oyuncak robotlar sakinleştirici işlev görebilmektedir. Robotlar bakım verenlerin fiziki ve zihinsel yükünü azaltmak amacıyla kullanılsalar da, banyo yaptırma ve yemek yedirme robotları örneklerinde görüldüğü üzere robotların çalıştırılması ve çalışırken denetlenmesi onların iş yükünü artırabilmektedir. Robot kullanımına dair eleştirel bir bakış açısıyla daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır (Persson vd. 2022).

Ülke Örnekleri

Hızla yaşlanan ve yaşlıların 'bakım krizi'nin yoğun yaşandığı ülkelerden biri olan Japonya teknolojik çözümler bulma konusunda hevesini en erken dile

getirenlerdendir. Mart 2009'da Ticaret ve Sanayi Bakanlığının yetkilisi Motoki Korenaga Ajans France-Presse'e verdiği demeçte Japonya'nın robotların kullanımıyla yaşlanan topluma hitap etme alanında ileri bir ülke olmak istediğini, önlerindeki beş yıl içinde yaşlıların ihtiyaçlarına hizmet etmesi beklenen robot hemşireler için güvenlik kuralları hazırlamayı planladıklarını söyleyerek, diğer ülkelerin de aynı yolu izlemek isteyebileceğini eklemişti (aktaran Sharkey 2010:4). Hükümetin yaptığı hesaplamalara göre 2025'te yaşlılara bakmak için 370 bin kişilik hemşire ve profesyonel bakıcı açığı doğacaktı. Genel varsayım hükümetlerin sorunu çözmek için ya daha çok Güneydoğu Asya'dan gelen göçmen bakım işçilerinin sayısını artıracığı ya da daha yaygın biçimde robot kullanımına yöneleceği doğrultusunda idi (Ide vd. 2021). Araştırmalar gelişmelerin her iki doğrultuda olduğunu açığa çıkardı.

2017 yılında Japonya'da çeşitli bakım robotları kullanan bir bakımevinde yapılan etnografik araştırma robotların insan bakıcıların iş yükünü artırarak, bakım emeğinin kimi yönlerini vasıfsızlaştırarak ve genel olarak maliyetleri artırarak bu konunun politikacıların ve mühendislerin beklentilerinin aksine pek de kolay olmadığını ortaya koydu. Araştırmayı yapan Wright'a göre bakım robotlarının kullanımının göçmen bakım işçilerine ihtiyacı artırması kaçınılmazdı çünkü robotların kullanımı için daha çok insanın devreye girmesi gerekiyordu. Aynı zamanda robotların daha az iletişime yol açması, göçmen işçiler aleyhine bir iddia olarak kullanılan dili ve kültürü tanımama sorununu önemsizleştiriyordu. Ayrıca bakım robotlarını kiralamanın veya satın almanın yüksek maliyeti bakım kurumlarının bunlara daha fazla kaynak ayırmasını, bunun sonucunda çalışanlara daha düşük ücret vermesini ve vasıf düzeyinin düşürülmesiyle düşük ücrete razı gelecek göçmen işçileri daha çok talep etmesini beraberinde getirecekti. Bu üç faktör aslında robot bakımı için altyapı yaratmanın önkoşulunun daha fazla göç olacağını gösteriyordu. Wright'ın çeşitli bakımevlerinin işletmecileri, çalışanları ve bazı bakım robotu üreten firma temsilcileriyle yaptığı görüşmeler çalışanların robotlar alındıktan birkaç ay sonra bunları kullanmayı bıraktıkları yönünde idi. Hug (kaldırma robotu), Paro (oyuncak robot), Pepper (insansı robot) bakım çalışanlarının eşliğinde kullanılabilirdi için fazladan zaman harcanması gerekiyor, zaman baskısının çok belirgin olduğu günlük iş sürecinde çalışanları zorluyordu. Bakıcıların anlattıklarına göre daha önceden bakımevi sakinlerine kendilerinin sahip oldukları bilgi ve tecrübeler temelinde yaptırdıkları rekreasyonel aktiviteler yerine Pepper gibi robotların devreye girmesiyle dilsel ve bilişsel sosyal beceriler ikinci plana itiliyor ve herkesten robotun yaptıklarını tekrarlaması bekleniyordu. Aynı şey Paro için de söz konusuydu. Alzheimer ve demans hastalarının kullanımı için yapılan ve onlara belirli tepkiler veren terapötik oyuncak sözselsel iletişimi ortadan kaldırıyor ve böylece göçmen işçiler açısından bir engel olarak görülen dil

yetersizliği sorununu kısmen azaltıyordu. Böylece birbirine alternatif olarak sunulan göçmen bakım işçileri ile bakım robotları arasında ikame ilişkisinden ziyade tamamlayıcı bir ilişki olduğuna dikkat çekiliyor ancak robot kullanımının bakım emeğinin değerini düşürerek güvencesizleştirme sürecine hız kazandıracığı belirtiliyordu (Wright 2019).

Niceliksel verileri kullanan araştırmaların ulaştığı sonuçlar hem bakımevlerinde hem evlerde bakım sunan işçilerin yaşlıları izlemeye imkan tanıyan bilişim teknolojilerine olumlu bakmakla birlikte robotların kullanımı konusunda isteksiz olduklarını ortaya koyuyordu. 2017’de Japonya’daki 860 bakımevine dair verileri kullanan bir araştırmaya göre özellikle geceleri kullanılan hasta izleme robotları gece vardiyalarında çalışan sayılarının azaltılmasına imkan tanıyor, işçilerin %42’si izleme robotlarının fizyolojik yükü azalttığını, %32’si hastaların odalarına yapılan ziyaret sayısını azalttığını söylüyordu. Böylece bakım işçilerinin ve hemşirelerin esnek sözleşmelerle istihdamı söz konusu olmuştu ama bu durum hemşirelerin ücretlerinde kısmi bir azalmaya yol açmıştı (Eggleston vd. 2021:17). Bakım profesyonellerinin robot bakımına yaklaşımlarını ortaya koymak için 2017’de Japonya’da yapılan bir diğer araştırma evde bakım sunan işçilerin fiziki destek, izleme ve iletişimin yararları bakımından bakıma yardımcı teknolojilere ve ev bakım robotlarına ilgi göstermekle birlikte bunun insani temas ve etkileşimi azaltma riskine dikkat çektiklerini ortaya koydu. Bu bağlamda bu tür teknolojilerin geliştirilmesine bakım profesyonellerinin katılmasında yarar vardı (Ide vd. 2021).

2017’de yaptığı etnografik araştırmadan sonra Wright 2023’te çıkan bir değerlendirmesinde Japonya’da 2010’lardan başlayarak kamu ve özel sektörün bu alana ciddi yatırım yaptıklarını, 2018’de hükümetin bu alanda AR-GE için 300 milyar dolar kaynak ayırdığını ancak robot satın almak veya kiralamak pahalı olduğu için sadece bakımevlerine pazarlanabildiklerini belirtiyordu. Japon kültüründe animist dünya görüşüne bağlı olarak robotların kendilerine ait bir ruhları olduğu düşüncesinin yaygınlığı, robot kullanımının kabulünü kolaylaştırıyordu. Aynı zamanda Japon robot imalatçıları bunun yeni bir ihracat kalemi olarak Japon ekonomisine katkısına dair reklam yapıyorlardı. Kuşkusuz robotların Japon halkı nezdindeki popülaritesinde devlet, medya ve endüstrinin yıllar boyu yaptığı tanıtımın rolü büyük olsa dahi gerçek yaşamda robotlar, yaşlı bakımı da dahil olmak üzere çoğu insanın günlük hayatında önemli bir yer tutmuyordu. 2019’da yapılan bir araştırmaya göre bakımevlerinde bilişim teknolojilerinin kullanımı açısından olumlu bir yaklaşım olsa da robotların kullanımı konusunda çekinceler mevcuttu. Bilişim teknolojileri bakım çalışanlarının zihinsel stresini azaltmakla birlikte robotların fiziki güçlükleri azaltma kapasitesi sınırlıydı çünkü robotların kendileri bakım istiyor, bir odadan diğerine taşınması, temizlenmesi, çalıştırılması, kullanım sırasında hata vermemesi için sürekli izlenmesi ve kullanım sonrasında kaldırılması

zaman gerektiriyor, çalışanların iş yükünü artırıyordu. Bu durum hastalara ayırdıkları zamanın azalmasına neden olduğu için çalışanlar robotları iş rutinlerine dahil etmekte gönülsüzdü. Bu nedenle robotların bakım açığını azaltma potansiyelleri zayıftı (Vogt ve König 2023). Bütün bunların sonucunda Japonya son yıllarda işgücü açıklarını gidermek için göç kanallarını açmıştı.

Benzer sonuçlar Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmalarda da ortaya çıkmaktaydı. Yaşlıların, onlara bakan akrabalarının veya profesyonel bakıcıların desteklenmesi için kısmen veya tümüyle özerk hareket eden bakım robotlarının fiziki, bilişsel ve duygusal desteğini ele alan bir araştırma Care-O-bot, Robot-Era, Zora, JustoCat ve PARO gibi mevcut bakım robotları örneklerinden yola çıkarak bunların kullanımına dair yaşlılar, bakım verenler ve bakım hizmeti sağlayıcıların tutumlarına ışık tutmaktaydı. Finlandiya, İsveç ve Almanya’da yapılan odak görüşmelerine bağlı olarak bu alandaki bilgi yetersizliği ortaya konmakta ve genel olarak otomatikleşmiş işleri üstlenerek profesyonel bakıcıların işlerini kolaylaştıracak robotlara daha olumlu bakıldığı ancak sosyal açıdan robotların insani temasın yerini almasının mümkün ve uygun olmadığı görüşünün ağır bastığı ortaya konmaktaydı. Bir diğer konu bu robotların finansmanını kimin sağlayacağı olup, genelde kamu sağlık kurumları veya sosyal bakım kurumlarının üstlenmesi gerektiği düşünülmektedir (Johansson-Palaja vd. 2020).

Tasarım Süreçleri

Tartışılan bir diğer konu, robotların tasarım süreçlerine ilişkindir. Robotların tasarımında bakım verenlerin yanı sıra bakım alanlarının ihtiyaçlarının gözetilmesi gereğinin altı çizilmekte, değerlere duyarlı tasarım ile teknolojinin tasarımında insani değerlerin (insan refahı, adalet ve onur) ilkel ve kapsamlı bir şekilde hesaba katılmasının önemi vurgulanmaktadır (Friedman vd. 2013:2 aktaran Umbrello vd. 2021:397). Buna göre bakımla ilgili sistemlerin tasarımında dört temel değer gözetilmelidir: a) dikkat: bakım verenin bakım alanının ihtiyaçlarını tanınması, b) sorumluluk: bakım verenin bakım alanının ihtiyaçlarını gözetmesi, c) yetkinlik: bakım verenin bakım alanının ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi, d) karşılıklılık: bakım alanının bakım vereni yönlendirme kapasitesi (van Wynsberghe 2016, aktaran Umbrello vd. 2021:400). van Wynsberghe’e göre olası gelecek senaryolarında yapay zekâ ile teçhiz edilmiş bakım robotları bakım alana eşlik edebilecek dikkat ve yetkinliğe sahip olabilir. Ancak sağlık alanında kullanılacak yapay zekâlı robotların sağlık sistemi, sağlık personeli, tasarımcı ve üretici firmalarla işbirliği içinde geliştirilirken bakım uygulamalarındaki sosyal boyutun özellikle göz önünde tutulması gerekir. Burada AB Yapay Zekâ Üst Düzey Uzman Grubunun ortaya koyduğu dört temel etik ilke tasarım sürecinde esastır: i) insani özerklik için saygı, kişinin mahremiyetinin

korunması ve veri kullanımının onaya bağlı olması, ii) zararın önlenmesi, uygulamanın insanların yararına olması, güvenlik ve güvenilirlik, iii) adalet, algoritmaların etnisite, toplumsal cinsiyet, din vb. temelinde ayrımcılık yapmaması, iv) açıklanabilirlik, kullanılan dilin anlaşılabilir olması. Değerlere duyarlı tasarımın taraflarca benimsenmesi, ihtiyaçların belirlenmesi ve çıktıların tasarlanmasında özellikle yararlıdır (Umbrello vd. 2021).

Değerlere duyarlı tasarım sadece bakım alanıyla sınırlı değildir. Çalışma hayatında robotların kullanımını konu alan bir makaleye göre fabrika, mağaza ve dağıtım merkezi gibi robotların yaygın kullanıldığı işyerlerinde bile insanların günlük olarak birbirine ihtimam göstermesi, insan çalışmasının değerli bir öncüdür. Bakım etiği burada çalışma yaşamında robotların kullanımının işçilerin esenlik halini nasıl etkilediğine bakarak gelecekteki işlere dair bir perspektif sunmaktadır. Şirketler robot kullanımını işçilerin yükünü hafifleteceği gerekçesiyle savunurken, robotlar ağır şeyleri kaldırarak ve tekrara dayanan işleri üstlenerek bazı kolaylıklar getirirler de işçiler teknolojinin işçileri özgürleştirmediğini söylemektedir. Walmart ve Amazon gibi dev dağıtım şirketlerinde çalışanlar iş kaybı, tükenmişlik ve robot teknolojisine dair eğitim yoksunluğu gibi kaygılar yaşamaktadır. Robot kullanımında duyguların göz önünde tutulması sadece yaşlılar değil işyerlerinde çalışanların iyilik ve esenlik hali açısından da gerekli olup özellikle bakım robotlarının üretiminde bakım merkezli değerlere duyarlı tasarım temel olmalıdır (Ley 2023).

Halen gelişmiş ülkelerde robotlar gibi yeni teknolojilerin yüksek maliyetleri, kişisel verilerin paylaşımına dair kaygılar, bakım hizmeti sunucularının buna ilişkin bilgi yetersizlikleri ve bakım işçilerinin bunları kullanmak için dijital becerilerden yoksunluğu ve çekinceleri bu konuda engeller oluşturmaktadır (EU 2021: 59-60, OECD 2023: 16). Robotların kullanımında çalışanların ek yük almak zorunluluğu ve sıkışık bir zaman planlaması içinde bunun yarattığı zorluklar çalışanlar tarafından dile getirilmekte birlikte robot kullanımına karar verenler arasında çalışan temsilcileri nadiren yer almaktadır. Çalışanlar kendi yerlerini alacak robotların geliştirilmesinden endişe etmektedir. Hizmet Sektörü Küresel Sendika Federasyonu UNI Global Union bakım işçilerinin temininde yaşanan krizi çözmek için robotlara yönelmek yerine işçilerin çalışma koşullarını iyileştirmenin ve ücretlerini yükseltmenin esas olduğunu söylemektedir (Pluyaud, Souici 2024).

Avrupa Kamu Hizmetleri Sendikalar Federasyonu (EPSU) için hazırlanan raporda yaşlıların bağımsızlığını destekleyen tıbbi ve rehabilitasyona yönelik dijital teknolojiler ile bakım işçilerinin emeğini robotlar ile ikameye etmeye yönelik teknolojiler arasında ayırım yapılması ve yeni teknolojilerin tercihinde parasal fayda-maliyet analizi değil bakımın kalitesinin yükseltilmesinin esas olması gerektiği belirtilmektedir. Bunun için bakıma yönelik yeni teknolojiler geliştiren firmalar

bakım alanlar ve bakım işçileri açısından somut yarar getirmesi için bakım profesyonellerini sürece dahil etmeli, bakım profesyonelleri robot faaliyetlerinden elde edilen kişisel bilgilerin ne için toplandığını bilmeli, işverenler mevcut çalışanların yeni beceriler kazanmasına yatırım yapmalı, AB ve ilgili düzenleyici makamlar robotlar için gerekli ürün standartlarını belirlemeli ve uygulamalı, ileri düzey robotlarda yapay zeka kullanımının kullanıcılar üzerinde olası etkileri için sendikaların katılımıyla araştırmalar yapılmalıdır (Florek 2023).

Karlı bir yatırım alanı olma potansiyeli taşımakla birlikte halen ekonominin farklı sektörlerinde özellikle imalatla hızla yaygınlaşan robot kullanımıyla karşılaştırıldığında bakım alanında yeni teknolojilere yapılan yatırımların sınırlı kaldığı görülmektedir. Verisi mevcut 12 OECD ülkesinde UDB'ye yapılan bilişim yatırımları UDB alanında yaratılan katma değerin sadece %1'i dolayında iken ekonomi genelinde bu oran %3,2'dir. Göreli ucuz olan sensör ve tablet gibi özel uygulamalara sahip teknolojiler bakım kurumlarında ve evlerde çalışan UDB işçilerinin yönetim, koordinasyon, gözleme ve nakliye gibi işler için harcadığı zamanı azaltmaları nedeniyle daha yaygın kullanılmaktadır (OECD 2023:22). AB ülkelerinde robotları üreten firmalar ise özellikle yapay zeka kullanımıyla birlikte hızla büyüyen bir pazara işaret etmekte ve ABD'nin bu konuda başı çekmesiyle AB'nin geride kalacağını söylemektedir (Pluyaud, Souici 2024).

Güncel gelişmelere bakıldığında rekabetin ABD yerine Çin'den gelmesi daha büyük bir olasılık olarak görünmektedir. Önümüzdeki dönemde özellikle yaşlanma sorununu güçlü biçimde yaşayan Çin'de elektronik sektöründeki gelişmelere bağlı olarak robot teknolojisinde hızlı atılımlar yapılabileceği, yapay zekâ ile desteklenen bakım robotlarının giderek ucuzlayarak daha erişilebilir hale geleceği beklenebilir. Hem ABD hem Çin'deki büyük teknoloji firmaları ev ve bakım işlerinde kullanılacak robotlara dair çalışmalar yürütmekte olup önümüzdeki beş-on yılda insansı robotların elektrikli arabalar, cep telefonları gibi yaygın biçimde tüketilmeye başlanacağı öngörülmektedir. Goldman Sachs'a göre 2035'te esas olarak sınai amaçlı 250.000 insansı robot kullanılacak, tüketiciler de yılda bir milyon civarında robot satın alacaktır. Çin elektrikli arabalarda olduğu gibi bu alanda da başı çekmek niyetindedir. Sektördeki firmalara yönelik devlet desteğiyle, arz zincirleriyle, maliyetleri düşürmedeki becerileriyle insansı robotların kitlesel üretimine geçmek için 2025'i hedef olarak ilan etmişlerdir. Musk'ın ürettirdiği Optimus adlı insansı robotun Çin'den gelecek rekabet karşısındaki durumunun ne olacağını zaman gösterecektir.¹¹

¹¹ Liu J. (25.3.2025) Elon Musk thinks robots are a \$10 trillion business. He's got some competition from China

Sonuç

Dünyanın önemli bir bölümünde, özellikle yüksek gelirli ülkelerde yaşanan yaşlanma olgusuna bağlı olarak bakım hizmetlerinde yetersizlik ve bakım işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bakımın temel bir insan hakkı olarak kabul edilmesi, devletin başlıca aktör olarak bu konuda sorumluluk üstlenmesi, kamusal kaynak aktarması ve nitelikli bakım hizmetlerinin sunulması için çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Bunun ilk koşulu, bakım işgücünün çalışma koşullarının iyileştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üstesinden gelinmesi ve bakım sektöründe çalışmaya istekli işgücü arzının artırılmasıdır.

Yaşlanmaya paralel olarak doğurganlık oranlarının ve nüfus artış hızının düşmesi nedeniyle bir çok ülkede işgücü piyasasına yeni girişler azalma eğilimindedir. Bakım sektörü zaten genç işgücü açısından cazip değildir, bakım işgücü açığı uzun zamandır gerek sağlık personeli, gerek bakım işçileri itibarıyla göçmenlerden karşılanmaktadır. Sağlık personeli ve bakım işçileri için düzenli göç kanallarının açılması ve göçmen işçilerin insan onuruna yakışır şekilde istihdamı sorunun çözümünde ilk adım olmak durumundadır.

Göçmen işgücünün temininde nüfusu artan ülkelerin genç nüfusu insan kaynağı olarak önemli bir potansiyele sahiptir. Sağlık ve uzun dönemli bakım hizmetleri alanlarında eğitilmeleri durumunda nüfusu azalan ülkelerde işgücü açığının kapanmasına katkı sunabilirler. Ancak gelişmiş ülkelerde karar alma mekanizmalarında bulunanlar bu konuda sağduyulu çözüm önerilerine uygun politikalar geliştirmek ve uygulamak yerine var olan önyargıları pekiştiren ırkçı söylemlere teslim olmakta veya bu ırkçı söylemleri dillendirenler doğrudan iktidara gelmektedir. Aynı şekilde kadınların daha çok çocuk doğurmaya teşvik edilmesi veya zorlanması yönündeki cinsiyetçi politikalar popülist ve sağ iktidarlar tarafından daha sık dile getirilmekte, kadınların kendi bedenleri üzerindeki kararlarını kısıtlayan politika ve uygulamalar yaygınlaştırılmaktadır. Kadınlardan bir yandan çocuklara ve yaşlılara yönelik karşılıksız bakım emeğini sunmaları beklenirken, öte yandan işgücü piyasasına katılmaları da istenmektedir.

Bu koşullar altında giderek daha çok tartışılan konu, bakım hizmetlerinde dijital teknolojilerin ve robotların geliştirilmesi üzerinedir. Robotların kapitalist ekonomi için yeni bir karlı üretim alanı yaratması, devletlerin kamusal bakım hizmetleri yerine bu alandaki şirketlere kaynak aktarması nedeniyle robotların, özel olarak yapay zekâ destekli insansı robotların çok hızlı gelişeceği düşünülebilir. Çin ile başta ABD diğer kapitalist ülkelerin rekabeti bu süreci hızlandıracaktır. Halen

yaşlı olan ve yaşlılığa yaklaşan kuşaklar için robotlardan bakım alma düşüncesi ürkütücü gelse de robot teknolojileriyle büyüyecek genç kuşaklar için çok daha kolay kabul edilebilir olacaktır. Eğer bakım robotları daha ucuz ve kolay elde edilebilir hale gelirse Fransız Demokratik Emek Konfederasyonunun bir temsilcisinin dediği gibi gelecekte gelişmiş ülkelerde sosyal sınıflar arasındaki açık büyüyebilir ve bir insan tarafından sunulan bakım toplumun sadece bazı üyelerinin ulaşabileceği bir lüks seçim haline gelebilir (Pluyaud, Souici 2024).

Bunun bir lüks seçim olmaktan çıkması, insanlara etik değerler temelinde insanların bakması esas olmalıdır. Robotlar insan işgücünü ikame etmeden bakım alanında çalışma koşullarını iyileştirmeye katkıda bulunan yardımcı teknolojiler olarak kullanılabilir, göçmen veya yerli işgücünü tamamlayıcı bir işlev üstlenebilirler. Aynı zamanda aile içinde bakımın var olduğu ve var olmaya devam edeceği koşullarda enformel bakım verenlerin işlerini kolaylaştırabilirler. Esas olarak kadınların sunduğu enformel bakım işlerini teknoloji ile desteklemenin ötesinde emeklerinin düzenli ödeme, sağlık ve emeklilik sigortaları ile tanınması ve korunması zorunludur.

Extended Abstract

The population is rapidly aging in many regions and countries around the world. With the aging of the population, there will undoubtedly be an increased need for health services and long-term care services due to dementia and multiple diseases seen in the elderly population. Care services have long been a focus of feminist social scientists as a type of labour that is primarily provided by women to family members, unpaid, and often overlooked and devalued, due to gender inequalities worldwide. The COVID-19 pandemic has exposed the unsustainability of care being primarily based on women's paid and unpaid labour and the fragility of care systems. International organizations, particularly the UN and the EU, emphasize the need to recognize care as a social right at the center of human well-being, for the state to act as a regulatory actor in this area, and for paid and unpaid care to be a quality and accessible service for everyone through the allocation of social spending. There is a need for sufficient and qualified workforce to provide quality and accessible care services for everyone. However, due to demographic changes and challenging working conditions, there is a labour shortage in this field, and only a limited portion of the elderly population has access to services. To address this labour shortage, recommendations include improving working conditions to increase the labour supply, as well as opening regular migration channels to bring in migrant care workers.

Another topic of discussion is the potential of new technologies to meet the needs of the elderly in terms of long-term care services. Various digital technologies that support existing care workers and lighten their workload have become quite widespread. Among new technologies, humanoid robots, which are not yet widely used but could become more widespread as they become cheaper, are increasingly attracting attention and becoming a topic of debate. Care robots are classified into companion robots, health monitoring and reminder robots, entertainment robots, fall detection/prevention robots, etc. Although concerns about the use of robots in the literature on care ethics are strongly expressed, discussions are underway on what can be done to enable robots to assist care workers and meet the needs of elderly people who use robots themselves, based on the view that it is not possible to abandon robots.

Approaches based on human rights and common human values emphasize the rights of older adults, like all people, to live in adequate conditions of health and well-being, to have a private life, and to be protected from discrimination, torture, and degrading treatment. The widespread use of robots in care raises ethical concerns, particularly regarding the reduction of human interaction, loss of privacy, deception and infantilization, loss of control, loss of personal freedom, and the question of who is responsible when something goes wrong with the robot.

Studies on the use of robots in care work have revealed that robots can affect the physical and psychosocial working environment of caregivers in both positive and negative ways. In particular, technologies that enable patients to be monitored at night can reduce the stress of night shifts. Toy robots can serve as a calming influence in response to violent behaviour that may be directed at caregivers by patients with dementia and Alzheimer's disease. While robots are used to reduce the physical and mental workload of caregivers, as seen in examples such as bathing and feeding robots, operating and monitoring robots while they work can increase their workload.

In Japan, one of the countries with the fastest aging populations and a leader in robot technology, studies on the use of robots have shown that they do not replace migrant care workers, but rather that the use of robots has increased alongside the employment of migrant workers. Researches conducted both in Japan and various European countries have revealed that care workers view assistive technologies that facilitate monitoring positively; however, they are reluctant to use humanoid robots due to the difficulties associated with their use, frequent malfunctions, and the fact that they exacerbate the already demanding work pace. A critical perspective on robot use requires further research. Additionally, the importance of value-sensitive design approaches in the design

process of robots and the benefits of involving care workers who will use robots in the design process are emphasized.

On the other hand, robots are very expensive technologies, and their widespread use is not possible until it is clear who will finance them. However, current developments point to the potential for increased production and lower costs in this field. In the coming period, rapid advances in robot technology can be expected in China, which is facing significant aging issues. Care robots supported by artificial intelligence are expected to become increasingly affordable and accessible. The creation of a new profitable production area for robots in capitalist economies, coupled with governments redirecting resources from public care services to companies in this sector, suggests that robots—particularly AI-supported humanoid robots—will develop very rapidly in other advanced capitalist countries as well. Competition between China and other capitalist countries, led by the US, will accelerate this process.

Beyanlar

Çıkar Çatışması Beyanı

“Yaşlanan dünya nüfusu ve artan bakım hizmetleri ihtiyacı Bakım hizmetlerini kim sunacak? İnsanların yerini robotlar mı alıyor?”

Başlıklı makaleyi yazarken herhangi bir kişi veya kuruluş ile çıkar çatışmam olmamıştır.

KAYNAKÇA

- Badgett M.V. L., Folbre N. (1999) “Assigning care: Gender norms and economic outcomes”, *International Labour Review*, 138 (3), 311-326.
- Bouget, D. (2008) “Convergence in social welfare systems: From evidence to explanations”, *European Journal of Social Quality*, 6, 109–126.
- Chan Z.C.Y., Tam W.S ., Lung M.K.Y., Wong W.Y., Cha C.W. (2013) “A systematic literature review of nurse shortage and intention to leave”, *Journal of Nursing Management*, 21, 605–613.
- Coghlan S. (2022) “Robots and the Possibility of Humanistic Care”, *International Journal of Social Robotics*, 14, 2095–2108, <https://doi.org/10.1007/s12369-021-00804-7>
- Council of EU (2022) Council Recommendation of 8 December 2022 on access to affordable high-quality long-term care (2022/C 476/01) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=ojjOC_2022_476_R_0001
- Di Nuovo A., Broz F., Wang N. Belpaeme T., Cangelosi A., Jones R., Esposito R. Cavallo F., Dario P. (2017) “The multi-modal interface of Robot-Era multi-robot services tailored for the elderly”, *Intelligent Service Robotics*, 11 (1), 109-126.
- Eggleston K., Lee Y.S., Iizuka T. (2021) “Robots and Labor in the Service Sector: Evidence From Nursing Homes”, *National Bureau Of Economic Research, Working Paper 28322* <http://www.nber.org/papers/w28322>
- EC-European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, London School of Economics and Political Science (LSE) and Zigante, V., (2018) *Informal care in Europe – Exploring formalisation, availability and quality*, Publications Office, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/78836>
- EC-European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, LSE Consulting and Zigante, V., (2021) *Social situation monitor – The role of new technologies in modernising long-term care systems – A scoping review*, Publications Office, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/626467>
- EU (2021) *Long-Term Care Report: Trends, challenges and opportunities in an ageing society*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/484b0ceb-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a1/language-en>
- Florek K. (2023) ‘Carebots’ and the care crisis, Report for EPSU, <https://beroepseer.nl/wp-content/uploads/2024/03/carebots-and-the-care-crisis.pdf>

- Friedman, B., Kahn, P. H., Jr., Borning, A., & Hultgren, A. (2013) “Value sensitive design and information systems”, N. Doorn, D. Schuurbiers, I. van de Poel, & M. E. Gorman (Eds.), *Early engagement and new technologies: Opening up the laboratory içinde*, Springer Netherlands, 55–95. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7844-3_4
- Hussein S. (2022) “The Global Demand for Migrant Care Workers: Drivers and Implications on Migrants’ Wellbeing”, *Sustainability*, 14, 10612. <https://doi.org/10.3390/su141710612>
- Ide, H., Kodate, N., Suwa, S., Tsujimura, M., Shimamura, A., Ishimaru, M. and Yu, W. (2021) “The ageing ‘care crisis’ in Japan: is there a role for robotics-based solutions?”, *International Journal of Care and Caring* 5(1), 165–171.
- ILO (2002) *Care work: The quest for security*, Authors: Guy Standing, Mary Daly, <https://www.ilo.org/publications/care-work-quest-security>
- ILO (2024) *Migrant workers in the care economy*, Author: Eliza Marks <https://www.ilo.org/publications/migrant-workers-care-economy>
- Johansson-Pajala R.M., Thommes K., Hoppe J.A. Tuisku O., Hennala L., Pekkarinen S., Melka H., Gustafsson C. (2020) “Care Robot Orientation: What, Who and How? Potential Users’ Perceptions”, *International Journal of Social Robotics*, 1, 1103–1117, <https://doi.org/10.1007/s12369-020-00619-y>
- Ley M. (2023) “Care Ethics and the Future of Work: a Different Voice”, *Philosophy & Technology* 36 (77), https://www.researchgate.net/publication/367451710_Care_Ethics_and_the_Future_of_Work_a_Different_Voice
- OECD (2023), *Beyond Applause? Improving Working Conditions in Long-Term Care*, Paris: OECD Publishing, <https://doi.org/10.1787/27d33ab3-en>.
- Persson M., Redmalm D. Iversen C. (2022) “Caregivers’ use of robots and their effect on work environment – a scoping review”, *Journal of Technology in Human Services*, 40(3), 251–277, DOI: 10.1080/15228835.2021.2000554
- Pfau-Effinger B. (2005) “Welfare State Policies and the Development of Care Arrangements”, *European Societies*, 7(2), 321–347.
- Pluyaud L., Souici S. (2024) *Humanoids at work: are robots really at our service?*, Special report HesaMag Winter 2024, ETUI, www.etui.org
- Sharkey A.J. (2010) “Granny and the robots: Ethical issues in robot care for the elderly”, *Ethics and Information Technology* · March 2010.
- Shishehgar, M., Kerr, D. and Blake, J. (2018) “A systematic review of research into how robotic technology can help older people”, *Smart Health*, Elsevier B.V., 1–18. doi: 10.1016/j.smhl.2018.03.002
- Simonazzi A. (2008) “Care Regimes and National Employment Models”, Working Paper n.113, Università Degli Studi Di Roma, Roma.

- Sorell T., Draper H. (2014) “Robot carers, ethics, and older people”, *Ethics and Information Technology*, 16,183–195, DOI 10.1007/s10676-014-9344-7
- Toksöz G. (2014) “Kalkınmada Görünmeyen: Kadınların Bakım Emegi”, A.F. Aysan, D. Dumludağ (der.) *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, Ankara: İmge Yayınları.
- Umbrello S., Capasso M., Balistreri M., Rirni A., Merenda F. (2021) Value Sensitive Design to Achieve the UN SDGs with AI: A Case of Elderly Care Robots, *Minds and Machines* (2021) 31:395–419
<https://doi.org/10.1007/s11023-021-09561-y>
- UN-United Nations (2024a) *World Population Prospects 2024: Summary of Results*. UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9. New York: United Nations.
- UN-United Nations (2024b) *Transforming Care Systems in the Context of the Sustainable Development Goals and Our Common Agenda*. UN System Policy Paper. <https://unsdg.un.org/resources/transforming-care-systems-un-system-policy-paper>
- UNIFEM (2000) *Progress of the World's Women 2000*. UNIFEM Biennial Report. United Nations Development Fund for Women, New York.
<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2000/1/progress-of-the-world-s-women-2000>
- UNRISD (2010) *Why Care Matters for Social Development*, Research and Policy Brief 9, Geneva. <https://www.unrisd.org/en/library/publications/why-care-matters-for-social-development-research-and-policy-brief>
- UN Women (2021) *Beyond Covid-19: A Feminist Plan for Sustainability and Social Justice*, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/09/beyond-covid-19-a-feminist-plan-for-sustainability-and-social-justice>
- van Wynsberghe, A. (2016) “Service robots, care ethics, and design”, *Ethics and Information Technology*, 18(4), 311–321. <https://doi.org/10.1007/s10676-016-9409-x>
- Vogt G., König A.S.L. (2023) “Robotic devices and ICT in long-term care in Japan: Their potential and limitations from a workplace perspective”, *Contemporary Japan*, 35(2), 270-290.
- Wright J. (2019) “Robots vs migrants? Reconfiguring the future of Japanese institutional eldercare” *Critical Asian Studies*, May 2019.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14672715.2019.1612765>
- Wright J. (2023) “Inside Japan’s long experiment in automating elder care”, *MIT Technology Review*, January 9, 2023.
<https://www.technologyreview.com/2023/01/09/1065135/japan-automating-eldercare-robots/>

